

İRAN VE SUUDİ ARABİSTAN'IN 2003'TEN SONRA IRAK'TA ÇIKAR ÇATIŞMALARINA JEOPOLİTİK BİR BAKIŞ*

Iran and Saudi Arabia's Conflicts of Interest in Iraq After 2003: A Geopolitical Perspective

Hazar LEYLANOĞLU¹ Seyedmohammad SEYEDI ASL²

ÖZET

2003 yılında ABD'nin, Irak'ı işgal etmesi ve Baas rejiminin devrilmesiyle birlikte, yeni bir düzenin oluşması, Orta Doğu'da farklılık yaratan jeopolitik değişikliklere yol açtı. "Yeni Ortadoğu" veya "Büyük Orta Doğu" gibi terimlerin yaygınlığı ve diğer benzer yorumlar, dünyanın bu hassas bölgesinde yeni bir jeopolitik haritanın oluştuğunu gösteriyordu. Bu gelişmeler, dünya ve bölgesel güçler arasındaki rekabetin çoğalmasına neden oldu. Orta Doğu'daki varlıklarını ve nüfuslarını genişletmelerine, yeni koşullardan, yeni jeopolitik ve jeostratejik düzenlemelerden yararlanmalarına yol açmıştır. 2003 Irak Savaşı'ndan sonra etnik ve mezhepsel çatışma, Irak'ta giderek artmaya başladı. Ülkede genelinde güvenlik sorunu çözülmediği gibi dış aktörlerin etkisi de giderek artarak istikrarsız bir ülke haline gelir. Irak'ın istikrarsızlık hale gelmesinde İran ve Suudi Arabistan'ın çıkar rekabeti büyük rol oynar ve her iki ülke de kendi aktörlerini kullanarak, Irak'ın iç politikasında daha güçlü olma politikasını izlerler. İran İslam Devrimi'nden sonra, Şii siyasi ve devrimci ideoloji, Suudi Arabistan'ın Sünni ve Vahhabizm ideolojisiyle karşı karşıya gelir. Böylece her iki ülke de bölgesel düzeyde birbirlerinin meşruiyetini sorgulamaya başlar. Oluşturulan bu makalede, analitik yöntem kullanılarak İran ile Suudi Arabistan'ın, iki bölgesel aktör olarak Irak politikalarını değerlendirmektir. 2003'ten sonra bu iki ülkenin çıkar rekabetlerinin etkisi, Irak'ın iç ve dış politikasına nasıl yansındığını ele alarak analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Orta Doğu, Çatışma, İran, Suudi Arabistan, Irak.

ABSTRACT

With the invasion of Iraq by the USA in 2003 and the overthrow of the Baath regime, the formation of a new order led to geopolitical changes that made a difference in the Middle East. The prevalence of terms like "New Middle East" or "Greater Middle East" and other similar interpretations show that a new geopolitical map is emerging in this sensitive region of the world. These extend have led to the expansion of competition between world and regional powers to expand their presence and influence in the Middle East and to take advantage of new conditions and new geopolitical and geostrategic arrangements. Throughout the ethnic and sectarian conflict gradually increased in Iraq after the 2003 Iraq War, the security problem of the country has not been solved. In addition, the influence of foreign actors is gradually increasing; Iraq has become an unstable country. Iran and Saudi Arabia played an important role in the instability of Iraq. Moreover, both countries wanted to be stronger in Iraq's domestic policy by using their own actors in Iraq. After the Iran Islamic Revolution, the Shia political and revolutionary ideology confronted to the ideology of Sunni and Wahhabism of Saudi Arabia. As a result, both countries began to question each other's legitimacy at the region level. This article probes Iran's and Saudi Arabia's foreign policies as two regional actors and examining the conflict of interests in Iraq by considering how it was reflecting on Iraq's domestic and foreign policy by using analytical method.

Keywords: Geopolitics, Middle East, Conflict, Iran, Saudi Arabia, Iraq.

1. ORCID: 0000-0002-1699-2820

1. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Kamu Hukuku Bölümü, Doktora Adayı, hazar.leylanoğlu@hbv.edu.tr.

2. ORCID: 0000-0001-5237-7385

2. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Adayı, seyedmohammad.seyedi@hbv.edu.tr

*LEYLANOĞLU, H. & SEYEDI ASL, S. (2021). "İran ve Suudi Arabistan'ın 2003'ten Sonra Irak'ta Çıkar Çatışmalarına Jeopolitik Bir Bakış", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 22, s. 107-126.

Makale Geliş Tarihi: 29 Temmuz 2020 Kabul Tarihi: 1 Ocak 2021

EXTENDED ABSTRACT

Iraq is one of the countries which emerged based on the will of colonial European countries and the merge of three former provinces of Ottoman Empire after the World War 1. Since the very beginning it lacks the elements of national harmony; a fragmented ethnic and a religious fabric. Despite the homogenising policies implemented over the past century such heterogeneity has not been touched. The US invasion of Iraq and the collapse of Baath regime led Iraq into a new phase of instability, especially creating an absence of power. This created an opportunity for other countries to expand their impacts in lines with regional goals and national safety and led to prevent its competitors from increasing their influences in Iraq. The historical weakness of the governments that ruled Iraq became more apparent after the US invasion in 2003. Division of Iraqi political scene into three different fronts, Shiites, Sunnis and Kurds created pressure zones and fragile groups competing regional and supra-regional powers on the country's chessboard. Differences and divisions between these groups were openings for other countries to intervene Iraqi political scene, which continues till now. With the collapse of Baath party in Iraq, new components emerged in the political geography of the country and as a result, new conditions created. Independent actors in Iraq, appeared with the different personalities than the pre-Baath political units. The Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia are two important and influential states in the strategic and geopolitical region of the Middle East. With their unique location generally in Islamic world and especially in Middle East and the presence of large number of energy sources and a variety of other components together, it caused the type of relations between the two countries to be of great importance. Many of the political groups and movements that have contributed to the new power regulation in Iraq have a long history with the Islamic Republic, especially since the Baath regime. Amidst the formation of the government Tehran became a consulting center for influential Iraqi groups and individuals. Iran was not only limited with Shiites but also it was close with other groups. Saudi Arabia acts as another influential player against Iran in internal developments of Iraq. Saudi Arabia's support for Iraq's new political system is because of Sunnis in power. Efforts to fill the power absence created by the collapse of Baathists was supported financially, politically and through the media by Sunnis and possibly by Shia fractions and figures. The end of this rivalry between Iran and Saudi Arabia in Iraq is unclear, but current facts show that Iran is leader in infiltrating Iraq and building strong influence in all sectors of the government and it complicates the Riyadh mission. The rise of Shiites in Iraq is very unfavorable for them. On the other hand, Saudi Arabia claims that it is a regional power and sees Iran and Iraq as its two main rivals and evaluates the weakening of both in its own favor. Riyadh's foreign policy in general is to prevent Iran from dominating the region, and Iraq became a stage of politics. It is evident that each power is trying to achieve its maximum goals, but each power has other power's goals and facilities on their way. The larger the number and the strength (total) of the forces supporting one goal, the more chances there are to accomplish it. On the contrary, if there is a disagreement between the forces in a field, it can be usually said to be equivalent to the result of the forces' conflict. The main purpose of this study is to determine the geopolitical weight of domestic actors and the minors affecting the inner and foreign process, and to understand better the foreign policy of the countries in Iraq.

GİRİŞ

Amerikan işgali, bu kaotik bağlamda önemli bir kırılma noktası olmuştur. “Haydut devlet” olarak tanımladığı Irak’ta Amerikan yanlısı bir rejim inşa etmeyi, kalıcı askerî üsler kurarak petrol arzını kontrol ve güvence altına alıp petrol piyasasına baskı yapmayı amaçlar. Bu işgal, Saddam Hüseyin’in Baas rejimini devirmiş ve rejimin nispeten işleyen son dayanakları olan güvenlik aygıtını ilga etmiştir. Böylece, Irak’ta muazzam büyüklükte bir güç boşluğu oluşmuştur (Yıldız, 2019: 189). Bu işgalle birlikte yalnızca Irak’ın iç siyasi dengeleri değişmemiş, aynı zamanda bölgesel güç dengesi de alt üst olmuştur. Baas rejiminin yıkılması ve 2005’ten itibaren Irak’ın çoğunluğunu oluşturan %65 Şii grupların seçimlerde çoğunluğu kazanarak iktidarı ele geçirmesi, Suudi Arabistan’ın bölgesel güvenlik kaygılarını yeniden artırmıştır. Bu durum her ne kadar ciddi bir tehdit kaynağı olarak görülse de 2003’ten önce Sünni Arap kimliğine sahip bir Irak, Şii ve Fars olan İran’ın Arap dünyasında nüfuz elde etmesinin önünde bir tampon bölge vazifesi görmekteydi (Akdoğan, 2017: 57).

İki ülke arasındaki sorunların en temel sebebi din kaynaklıdır. Her iki ülke, yöneticileri ve yönetim esasları olarak İslami esaslara kökten bağlı olmakla beraber, iki ülkenin din anlayışları birbirinden çok farklıdır. Sorunun epistemolojik ve itikadî farklılıklardan kaynaklı sebepleri olduğu kadar, tarihsel olarak yaşanan bazı olaylar, iki ülke arasındaki gerginlikte daha etkilidir. Özellikle 1979 Devrimi’yle birlikte İran’ın Şiiliği yayma girişimleri, tekrar mezhepsel söylemlerin öne çıkmasına neden olmuştur (Öztürk, 2016: 18). Bunun yanında 1937’de kurulan Suudi Arabistan, her zaman Vahhabizm bir politika uygulayarak kendi Vahhabizm ideolojisini, bölgesel ve küresel düzeyde yaymağa çalışmıştır. Özellikle 2003’ten sonra Saddam’ın yıkılması, İran ve Suudi Arabistan için iyi bir fırsat olmuştur, ama bu fırsat iki ülke arasında çıkar çatışmalarına neden olup, Irak’ta ve bölgede kötü sonuçlar meydana getirmiştir. Bu çalışmanın hipotezi, İran ve Suudi Arabistan’ın 2003’ten sonra Irak’ta çıkar çatışmalarının sonucu olarak siyasi istikrarsızlıktır. Bu sonuç; IŞİD, Haşd-i Şabi ve ekonomik istikrarsızlık gibi faktörlerden ortaya çıktığı varsayımını oluşturmaktadır. Makalenin amacı da İran ve Suudi Arabistan’ın çıkar çatışmalarını jeopolitik boyuttan değerlendirerek iki ülkenin Irak politikalarını betimleyici-analitik metotla incelenmesidir.

1. Jeopolitik Kavramı ve Ulusal Çıkar

Jeopolitik terimi ilk kez 1899’da İsveçli coğrafyacı Rudolf Kjellén tarafından İsveç’in doğal sınırlarının oluşumu hakkındaki makalesinde ortaya çıktı. Kjellén Jeopolitiği, “devleti coğrafi bir organizma olarak tanımlayan teori veya belirli bir genişlikte fenomen olarak tanımlar”. (Tovy, 2015: 1).

1970’lerin başında jeopolitik, özellikle Orta Doğu ve Güneydoğu Asya’da büyük güç rekabetlerini ve bunlarla ilişkili bölgesel boyutları vurgulamak için kullanılmaya başlandı. Henry Kissinger, ABD politika oluşturma ve akademik çevrelerinde jeopolitiği tekrar saygın kılmakla ünlüdür (Dodds, Kuus, Sharp, 2013:6). Nazi Almanya’sının tarihsel belleğe dönüşmesi, Henry Kissinger’in

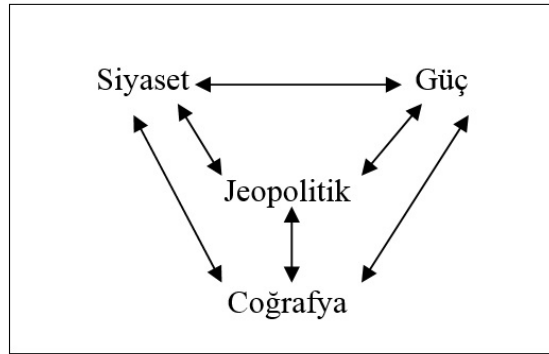
jeopolitiği bir bilim adamı ve politika yapıcı olarak yaygın bir şekilde kullanması ve uluslararası kültürel, ekonomik, politik ve stratejik gelişimdeki coğrafi faktörleri anlama ihtiyacının tamamı, jeopolitiğin bilimsel analizde yeniden 1980’lerde ortaya çıkmasına katkıda bulundu (Chapman,2011: 9). Bununla beraber ayrıca Jeopolitik için farklı tanımlamalar da mevcuttur.

Cohen için; “Jeopolitik, bir yandan coğrafi ortamlar ve bakış açıları ile diğer yandan siyasi süreçler arasındaki etkileşimin analizidir. Hem coğrafi ortamlar hem de siyasi süreçler dinamiktir ve her biri diğerinden etkilenir. Jeopolitik, bu etkileşimin sonuçlarını ele almaktadır” (Cohen,2015: 16). Ansiklopedi Britannica; jeopolitiği, “Uluslararası ilişkilerdeki güç ilişkileri üzerindeki coğrafi etkilerin analizi,” olarak tanımlar (Malmgren,2015: 6).

Son zamanlarda yapılan güvenlik araştırmaları sözlüğü, jeopolitiği, “Bir devletin coğrafi koşullarının, ulusal ve uluslararası politikaları üzerindeki etkisinin analizi,” olarak paylaşmaktadır (Meier et al. 2005: 144).

Cambridge sözlüğü, Jeopolitiği, “Bir ülkenin büyüklüğü, konumu vb. ülkelerin gücünü ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini etkileme biçimi üzerine çalışma,” olarak tanımlar (Cambridge Dictionary).

Colin Flint, jeopolitiği, “Bir anlamda savaş, imparatorluk ve diplomasi fikirlerinin kanıtlanması olarak gördüğünü, ayrıca jeopolitiğin, toprakları kontrol eden ve rekabet eden devletlerin uygulaması olduğunu söylemektedir (Flint, 2006: 13). Tam bir tanımla jeopolitik coğrafya, güç ve siyaset ve birbirleri ile birleşmesinden ortaya çıkan eylemlerin etkileşiminin bilimidir (Hafeznia,2006: 27)

Tablo 1. Jeopolitik Kavramı (Hafeznia,2006: 37)

2. Ulusal Çıkar ve Çıkar Çatışması

Çıkar terimi; doğal olarak önünde ulusal sıfatı yer almadan ilk kullanılış dönemine, diğer bir ifadeyle Yunan şehir devletleri ve Yunan tarihçilerine dek geriye götürülebilir. Her ne kadar Eski Yunan’da günümüzden farklı olarak ulusal ya da siyasal anlamda ulusa dayalı devletlerin varlığından söz etmek mümkün değilse de etnik ve kültürel cemaatlere dayalı, her biri kendi egemenliğine tutkuyla bağlı kent-devletlerden oluşan ve günümüzün sistemini andıran bir devletler topluluğundan bahsetmek mümkündür (Çelikipala,2005:442). Çıkar veya çıkarlar, başkalarının

değerlerini düşünmeden ve önceden tanımlanmış etik ilkelere müdahale etmeden, yalnızca bencil kazanç temelinde bireysel veya toplu eylem için kriterler olan bir dizi bireysel veya sosyal arzu ve talepleri ifade eder (Khani,2010: 9).

Ulusal çıkarlar, ulus-devletin başlangıcından bu yana, ülkelerin hedeflerini ve isteklerini uluslararası arenada ve diğer ülkelerle ilgili olarak belirlemek için bilim adamları tarafından kullanılmıştır. Dolayısıyla ulusal çıkarların kökenleri, ulusal hükümetin (veya bir şekilde 1648'deki Vestfalya Antlaşması'nın) ortaya çıkışına kadar uzanmaktadır. Bu nedenle ulusal çıkarlar, ulusal egemenliğin ortaya çıkması ve kabul edilmesinden sonra ortaya çıkan terimlerden biridir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, dış politika sorunları ve değerlendirmesi için analitik bir araç olarak ulusal çıkarlar kavramı dış politika uzmanları tarafından dikkate alınmıştır (Sharifi Tarazkahi, Piri,2013: 12).

“Ulusal çıkar” teriminin kullanımı ve anlaşılması görecelikle basittir. Ulusların kendi çıkarlarına, devletlerin savunmalarını ve sınırlarının ötesine güç yansıtma ve nasıl tasarladıklarına atıfta bulunur. Bu bağlamda, geleneksel olarak, ulusal çıkarlar, güvenlik gibi devletlerin temel veya hayati olduğunu düşündüğü çıkarlar ve daha ikincil çıkarların teşviki ile ilgili çıkarlar olarak bölünmüştür. Dahası; ulusal çıkar kavramı, tarihsel olarak jeopolitik uluslararası ilişkiler anlayışı ile ilişkilendirilmiştir (Coicaud, Wheeler,2008: 3). Her ülkenin ulusal çıkarları, o ülkenin coğrafi ve tarihi politika koşullarına göre yaşamsal değerlere, temel ilkelere ve toplum tarafından kabul edilen bilgilere göre açıklanır. Bu temel ilkeler; felsefeden, mistisizmden, kültürden, tarihten, geleneklerden, göreneklerden ve bir milletin geçmişinden türetilmiştir (Salehi, Razavi,2017: 127). Dış politikanın yönelimi de ulusal çıkar kavramına dayanmaktadır. Terim; bir devletin dış politikasında gerçekleştirdiği tüm eylemlerin temel kılavuzunu belirtir (Metea,2020: 75). Rosenau, ulusal çıkarların tüm insani ihtiyaçları ve istekleri temsil edebileceğine inanıyor, ancak Rosenau'ya göre, ulusal çıkarlar yalnızca dış politikanın onlara ulaşmak için izlemesi gereken hedefleri tanımlamak içindir (Rosenau,1969: 157). Devletlerin ortaya çıkması ve ulusal çıkar kavramının oluşması aynı zamanda çıkar çatışmasının da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Siyasi liderler (Devletler) ve kamu görevlileri arasındaki çıkar çatışması, bugün anladığımız kadarıyla kamu yönetimi olduğu sürece var olmuştur. Modern öncesi toplumların çoğunda, çıkar çatışması kavramı tam olarak tanınmazdı. Kamu görevlilerinin yalnızca devletin veya yüce hükümdarın çıkarları doğrultusunda idare etmelerinin beklendiği, erken “Tang Çin” gibi birkaç toplum vardı. Bunu yapıp yapmadıkları başka bir konudur, fakat çoğu toplumda, ister 17. yüzyıl İngiltere'si isterse 18. yüzyıl Java'sı, siyasi liderlerin ve yetkililerin kendi kişisel çıkarlarını ilerletmek için kamu görevinden yararlanacakları otomatik olarak varsayıldı (Lankester,2007: 1). Peters'e göre, çıkar çatışması kavramı üç temel unsuru içerir. Birincisi, farklı eylem alanlarının varlığı, bu eylem alanlarının kesişme noktasında yer alan “köprü kurma, aracılık etme, konumların koordinasyonu”, ikincisi fikri, üçüncüsü ise bir faaliyet alanından elde edilen kaynakların diğerinde etki kazanmak için kullanılmasıdır (Peters,2012:7). Hükümetler ve karar vericiler, bu eğilimlere çıkar çatışmalarının tanımlarını ve kavramlarını genişleterek tepki verirler. Bu arada, açık (yasal)

bir çıkar çatışması olarak tanımlanamayan, daha çok çıkar çatışmasına da yol açabilecek çatışan çıkarlar olarak tanımlanamayan her zamankinden daha fazla “gri sorunlar” ortaya çıkıyor. Çoğu durumda, çatışan çıkarlar daha geniş toplumsal, politik, ekonomik veya kültürel meselelerle ilgilidir (Demmke, Paulini, Autioniemi, Lenner,2020: 34).

3. İran ve Suudi Arabistan’ın Irak’taki Çıkar Rekabetleri

Irak pek çok çekişme ve tartışmanın odak noktası konumunda olmakla birlikte, küresel ve bölgesel aktörlerin mücadele ve müdahale alanı haline gelmiştir. Bu noktada özellikle Irak’ın, İran açısından son derece stratejik bir öneme sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zira İran, 1979 İslam Devrimi’nin ardından, Ayetullah Humeyni’nin önderliğinde yeni bir siyasi-dinî ideoloji (velayet-i fakih) ortaya koymuş ve devrim ihracı politikasıyla bu ideolojiyi önce Şii İslam coğrafyasına, sonra da İslam’ın geneline benimsetme çabasına girişmiştir. (Duman,2017: 60). İran’ın Devrim Rehberi, “Velayet” konusunda şöyle söylüyor: “Velayet dinî toplumda yol göstericidir. Eğer bir dinî hükümetin çözemediği bir problem olursa, o problem, Velayet Düşüncesi ile çözülür” (Şahin, Seyedi Asl,2020: 168).1979’da İran İslam Cumhuriyeti’nin kurulması, Şii teolojisine dayanan yeni bir hükümet sistemi getirdi ve bölgedeki güç dengesini değiştirerek, haklarından mahrum edilmiş Şii toplulukları için ideolojik bir şemsiye yarattı. Bu, Irak’taki Şii topluluğunu ve farklı bir kimlik duygusunu sağlamlaştırmaya yardımcı oldu (Al-Qarawee,2014:4). Bu arada Suudi Arabistan, kendine özgü İslami hükümet sistemi, dini önderliği ve İslami yönetimi ile bir model sunduğunu iddia etmektedir. Petrol dolarları ile İslam dünyasının birçok yerinde ve hatta Avrupa’daki Müslümanlar arasında Vahhabizmin yaygın propagandası yanında, ülkenin anılan konumunu koruma ve sürdürme çabalarını göstermektedir. Vahhabiliğin ve genel olarak Hanbeli ve Selefi düşüncelerinin özelliklerinden biri Şii karşıtı olmalarıdır ki, onları Rafizi ve Heretic biliyorlar. Bu nedenle, Irak’taki Şiiilerin iktidarı onlar için istenmeyen bir durumdur (Gasemi,2010: 48). İran’ın jeopolitik ağırlığının artması, Suudi dış politikasında çok etkili oldu. Bu nedenle Riyad, Şii statüsündeki herhangi bir artışın İran’ın etkisini artıracığını düşünmektedir.

11 Eylül 2001 saldırıları, ABD’nin terörle mücadele adı altında Afganistan ve Irak’a askeri müdahalesine neden olmuştur. Özellikle Saddam Hüseyin’in devrilmesi sonucunda Körfez’deki güç dengelerinin değişmesi ve bölgedeki Şii-Sünni geriliminin körüklenmesi İran-Suudi Arabistan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Körfez’deki üç büyük güçten Irak’ın kendi iç sorunları ve ABD işgali nedeniyle sahneden çekilmesi diğer iki önemli gücü, Suudi Arabistan ve İran’ı karşı karşıya getirmiştir. İran’ın Irak üzerinde etkisini artırması Suudi Arabistan için sadece İran’ın güçlenmesi anlamına gelmemiş, aynı zamanda eskiden sadece deniz üzerinden komşu olduğu ve dolayısıyla uzaktan komşuluk ilişkileri rekabeti yaşadığı bu ülke ile “yakın komşu” olmaktan dolayı yeni sorunların ortaya çıkması anlamına gelmiştir (Özev,2016: 92). Suudi Arabistan, bölgedeki diğer KİK ülkeleri, özellikle Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi, İran’ın Irak’ta büyüyen etkisi konusunda derin endişe duymaktadır. Özellikle 2003 yılında Bağdat’ta, bir Şii yanlısı yükselişini destekleyen rejim değişikliğinden sonra Tahran-Irak, daha sonra Tahran-Riyad arasındaki daha

geniş “Soğuk Savaş”ın alanlarından biri haline geldi ve iki ülke Irak’ta nüfuz kazanmak için yarışmaktadırlar. (Srouf,2018:1).

Bölgede etkili bir ülke olan Suudi Arabistan, yeni Irak’ın kuruluşundan bu yana belirli bir strateji izliyor. Riyad, başlangıçta Irak’ı, Arap-Sünni cephesine geri getirmeye çalıştı, yerli yetkililer tekrar Sünni çıkarlarının parlamento ve anayasa seçimlerindeki yıkımından bahsetti. Bir sonraki adımda Suudi Arabistan Irak hükümetini mezhepçilikle suçladı ve Irak’la ilişkilerin başlaması için Irak hükümetini, Ortadoğu halkını tehdit etmeme şartına bağladı.(Moradi Kellardeh, Rouhi Dehbaneh, Simbar,2017:198).

Saddam sonrası kurulan sistem, Riyad’ı büyük düşmanlardan biri olarak kabul etmiştir; çünkü Irak’ta artık Suudi Arabistan’da mevcut rejimin ayrılmaz bir parçası olan Vahhabiliğin en büyük düşmanı niteliğinde olan Şii iktidara geçmiştir. Burada Şii’lerden kastedilen normal Şii vatandaşları değil; İran yanlısı ve aynı zamanda Suudi Arabistan düşmanı Tahran’ın nüfuzu altında olan Iraklı siyasi Şii grup ve partilerdir (Omar,2018:223). Nitekim 2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgal etmesi ve Şii’lerin Irak’ın siyasi yapısına girmeleri için zemin hazırlamasıyla Suudi Arabistan’ın Irak’a yönelik siyasi öncelikleri değişti. Suudi rejimi, Baasçıları, radikal gruplarını ve muhalefet hareketlerini desteklemek gibi çeşitli yollarla demografik bileşenlere dayalı siyasi gücün kurumsallaşma ve konsolidasyon sürecini bozmaya çalıştı. Bu politikalar Irak’ta güvensizliği devam ettirmede önemli bir rol oynamıştır (Niakoe, and Sotoudeh,2016: 108).

Irak’ın gelişmeleri, Şii jeopolitiğinin genişlemesine ve Suudi Arabistan’ın dış politikasının merkezi güvenliğine katkıda bulunan bir faktör olarak görülüyor. Irak’taki Arap iç rekabetine ek olarak, İran ve Suudi Arabistan arasında büyük bölgesel rekabet devam etmektedir. Dünyadaki 162 milyon ila 211 milyon Şii’den biri olan Irak, İran’dan sonra en büyük Şii nüfusuna sahiptir. Bu gerçek, Ortadoğu’daki petrol kaynaklarının %60’ından fazlasının Şii bölgelerine yayılması ve Şii topluluklarının son on yıllardaki siyasi büyümesiyle birleştiğinde, bölgedeki Şii jeopolitiğinin değişimini körükledi (Morady Kellardeh,2017: 98). Suudi Arabistan’ın dış politikasında, Selefi-Vahhabi düşüncenin bir neticesi olarak Şii’liğin düşman olarak tanımlanması ve buna göre bir dış politika izlenmesi söz konusudur. Mesela Yemen’deki iç savaş bunun önemli bir örneğidir. Ayrıca Arap Baharı sırasında nüfusunun %70’i Şii olan Bahreyn’de meydana gelen olaylar karşısında Suudi Arabistan’ın askerlerini göndererek başlamakta olan isyanı bastırması bir başka örnektir (Deniz,2016: 135).

Irak artık kendi başına Suudi Arabistan için bir güvenlik tehdidi sayılamazsa da, ülkenin mezhep temelinde bölünmüş görüntüsü, siyasal istikrarsızlık ve güvenliğin sağlanamaması ile İran etkisinin artmış olması nedeniyle Suudi dış politikası için en önemli sorun alanlarından biri haline gelmiştir. Kendi bekâ ve güvenlik sorununu bir Sünni-Şii rekabetine dönüştürerek ortak tehdit yaratan Suudi Arabistan, bir yandan Körfez İşbirliği Konseyi ile bölgedeki daha küçük Körfez ülkelerine hâkimiyetini, diğer yandan ABD’ye bölgedeki vazgeçilmez müttefiki olarak Sünni

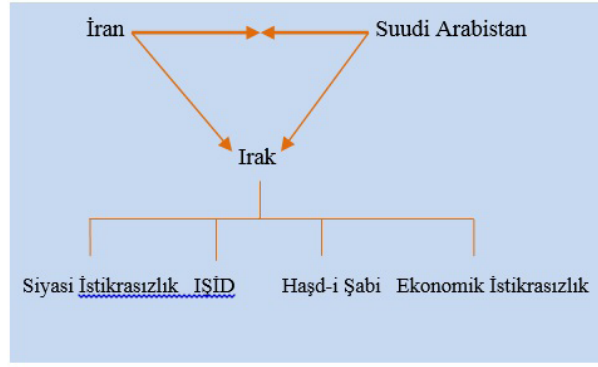
Arap dünyasındaki liderliğini kabul ettirmek üzere İran tehdidini abartarak kullanmıştır (Şahin, Doğan,2016: 47).

Suudi Arabistan için yeni Irak, bölgedeki bazı temel kaygılar açısından büyük zorluklar ortaya koymaktadır. İran'ın, her zaman olmasa da, dini Şii gruplarının güçlendirilmesi ile bağlantılı olarak görülen etkilerini içeren; çoğunlukla mevcut (büyük ölçüde otoriter) Arap devlet düzeninin istikrarının korunması ve dünya petrol piyasaları üzerindeki rakipsiz etkisini sürdürmek. Bu büyük zorluklar ve potansiyel çıkar çatışmaları, ancak son derece becerikli bir diplomasi ile çözülebilir. Bunun yerine, zayıf kişisel ilişkiler bağlamında, bunlar önemli gerilimlerin kaynağıdır. İlişkiler tarihsel bagaj, kimlik politikaları ve mezhepçilikle ilgili anlatılar tarafından daha da engellenmektedir (Kinninmont, Stansfield and Sirri,2013: 37).

İran'ın bölgesel rakiplerinin çoğuna göre, eğer Irak insanı, coğrafi ve ekonomik kapasiteleri ile İran'ın stratejik bir müttefiki olursa, İran'ın bölgesel nüfuzu hegemonik hale gelecektir (Torabi, Shirkhani, Hooseyni Kuhsari, 2015: 248). Suudi Arabistan'ın Irak'taki kilit çıkarları, Irak'taki çatışmaların kendi bölgesine geçmesini ve İran'ın Irak üzerindeki etkisini önlemekten geçmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler Irak'ın 2007 yılında Riyad'da bir büyükelçilik açması ile tek taraflı bir şekilde başlamıştır. Ancak, Irak hükümetine güvenmediği için Suudi Arabistan, Bağdat'a kalıcı bir büyükelçi göndermekten imtina etmiştir. Suudi Arabistan'a göre Irak ve oradaki Şii liderlik İran'ın piyonudur; bu yüzden Kral Abdullah Maliki ile görüşmeyi reddetmiştir (Öztürk,2013: 20).

2011 yılı sonunda ABD'nin çekilmesinin ardından Sünni Araplar, Maliki hükümeti tarafından üzerlerindeki baskının artırıldığını iddia ediyorlardı. Önde gelen bazı Sünni siyasetçilerin terörizm suçlamalarıyla tutuklanmaları Sünnilerin tepkilerini Anbar, Selahaddin, Musul, Kerkük ve Diyala gibi şehirlerde protesto gösterileriyle ifade etmelerine yol açmıştır. Sünnilerin talepleri temelde; terör yasasının değiştirilerek Sünni halkın güvenlik güçleri tarafından keyfi biçimde tutuklanmasının engellenmesi, Sünni siyasetçilere yapılan baskıların ve tutuklamaların sona ermesi, Maliki hükümetinin izlediği mezhepçi politikaların sona erdirilmesi, devletin Sünni bölgelere daha fazla hizmet götürmesi ve suçsuz yere tutuklananların serbest bırakılması başlıkları altında toplanmaktaydı (Kalaycı, Gürler,2014: 19).

Uluslararası Kriz Grubu, Suudi Arabistan'ı Irak'a soğuk savaş döneminde de yeni savaş alanı olarak nitelendirdiği şeye dönüştürmemeye çağırıyordu. Suudi Arabistan, "Bağdat'a Dönüş" başlıklı bir raporda Suudi Arabistan'ın yeni çıkarlarının İran etkisiyle yüzleşme arzusundan kaynaklandığını söyledi. Grup Riyad'a, Irak devletini güçlendirmeye ve farklı Irak mezhepleri arasında uzlaşma sağlamaya devam etmesini tavsiye etti. Buna karşılık Tahran, Irak'ın bölgesel ittifaklarını çeşitlendirme çabalarını teşvik etmek için çağırıda da bulundu (Es-sadri,2018). İran ve Arabistan'ın bu mezhepsel rekabeti Irak'ın iç politikasına farklı boyutlarda yansımıştır. Böylece giderek de siyasi elitler üzerinde etkisini göstermiştir. Irak hükümetinin içindeki farklı siyasi görüşlerin uyuşmazlıkları neticesinde 2014'te IŞİD'in Irak'a girmesine yol açmıştır.

Tablo 2. İran ve Suudi Arabistan'ın Irak'taki Rekabetleri (Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur)

A) Siyasi ve Güvenlik İstikrarsızlık

İran ile Suudi Arabistan'ın, Irak'taki çıkar çatışmalarından bazı sonuçları oluşmuştur ve bunlardan biri de siyasi ve güvenlik istikrarsızlığıdır. Bağdat'taki yeni hükümet bir yandan (Irak'ta güçlü etkisi olan) İran'ı yatıştırmak ve diğer yandan Suudi Arabistan hatları boyunca Arap Körfezi ülkelerinden yeni fırsatlardan yararlanmak arasında bir ip yürütmektedir.

Suudi Arabistan, 2003 yılından beri Irak'a radikal Sünnileri göndermekle suçlanmakta, ayrıca Irak emniyet güçleri tarafından çok sayıda Suudi Arabistanlı genç tutuklanmıştır. 2006-2007 yıllarında Irak'ta mezhepsel çatışmalar zirveye ulaşmış ve bu çatışmaların arkasında, Tahran ve Riyad yer almıştır. Kısacası Irak'ta mezhepsel temellere dayalı rekabet ve çatışmaların Iraklı vatandaşlar aracılığıyla vekâleten bir savaş niteliğinde olduğu açıkça görülmüştür (Omar,2018:224). Irak Başbakanı Nuri al-Maliki Irak'ta iktidara geldiğinden ve Irak'ın bölgedeki İran'ın müttefiki haline gelmesinden bu yana, eski Suudi Kralı Abdullah'ın hayallerinden biri onu yenmek oldu. Suudi Arabistan el-Maliki'yi İran'ın bir paralı asker olarak gördü ve hatta Bağdat'a bir büyükelçi göndermeyi reddetti (Bayat, Taheri, Zolfaghari,2018: 234). Radikal teröristlere operasyonel destek vermek Suudi Arabistan'ın kilit stratejilerinden biridir. Rand Enstitüsü'ne göre Suudi Arabistan dünyanın en büyük terörist fon sağlayıcılarından biridir. Sınırları açıp muhalefet gruplarına silah ve mali yardım sağlayarak Riyad Irak'taki huzursuzlukta en büyük role sahiptir (Hedayeti Shahidani, Morady Kellardeh,2017: 101).

Uluslararası Kriz Grubu, Suudi Arabistan'ı, Irak'ı "Tahran'la olan soğuk savaşında yeni bir arenaya," dönüştürmeye karşı uyardı. Irak devletini desteklemesini ve yeniden yapılanmaya odaklanmasını tavsiye etti. Grup ayrıca Riyad'ı, Suudi Arabistan'da, "Şii karşıtı söylemi susturmaya," çağırdı ve "Şii doktrinini açıkça tanıma," önlemlerini değerlendirdi. Grup, "Suudi Arabistan'ın Irak'a, yeni ilgisinin," İran'ın nüfuzuyla yüzleşmek arzusunun kaynaklandığını ve "Krallığın finansal yeteneğinin ona güç verdiğini, ancak görüşlerini dayatmaya yetmediğini," söyledi. Grubun raporu, Irak'taki son parlamento seçimlerinin sonuçlarının Tahran ve Riyad arasında yeni vekil gerilimlerden korktuğunu ifade etti. Rapor Suudilere, Irak devletini desteklemelerini ve farklı Irak toplulukları arasında uzlaşma sağlamasının yanı sıra ülke çapında yatırımlarda bir denge

sağlamaya odaklanmasını istemiştir. Ayrıca yeniden yapılanma, ticaret ve istihdam yaratmaya ilişkin tavsiyelerde bulunmuştur. Riyad ve Bağdat arasındaki ilişkiler, yıllarca süren kuraklıktan sonra 2017 yılından bu yana iyileştiği söylenebilir. Her iki ülkenin yetkilileri arasında bir dizi ziyaret yapıldı ve 27 yıl içinde ilk kez bir sınır geçişi yeniden açılmıştır (<https://www.aljazeera.net/news/arabic/2018/5/22/>).

Son otuz yıldır Bağdat ile Riyad arasındaki ilişki gerginlik ve istikrarsızlıktan etkilenmiştir. Ana nedenler arasında nüfuz mücadelesi ve Arap ülkeleri için önemli bir rol oynamaktır. Suudi Arabistan ile İran arasındaki vekâlet savaşına ek olarak, tüm sahneye ağır bir yük getirdi. Irak'ın çatışma, damgalama ve puanlama sahnesi haline geldiği yerdir, ancak Suudi Arabistan nihayet Irak'a girişte daha fazla kutuplaşma ile anlamsız olduğunu fark etti, bu yüzden 30 Aralık 2015'te Bağdat'taki büyükelçiliğini 25 yıldan fazla süren bir aradan sonra açmaya karar verdi. (<https://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2018/11/18/>). Suudi Arabistan Irak'ı İran'dan uzaklaştırmak ve kendi tarafına çekmek için Irak'la olan siyasetindeki tavrını değiştirmeye ve iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır.

İran'a karşı tecrit çemberinin daralmasıyla Irak, Suudi Arabistan ve bölge Araplarına eğilimlidir. Öte yandan Irak, Şiileri stratejik olarak birleştirmek, bölgedeki güç dengesini bozmak ve Suudi Arabistan'daki Şiilerin ayrılıkçı eğilimlerini tehlikeye atmak için İran'a eğilimlidir. Bu nedenle Irak'ın bölgede önemli bir jeopolitik ağırlığı var ve bölgedeki güç dengesini yeni bir şekilde değiştirebilecek (Sadeghy, Maraby, Eksa, 2017: 152). 2019 yılında Irak'ın başkenti, Bağdat ve diğer güney illeri yaygın halk gösterilerine tanık oldu. Göstericilerin öfkesi, güvenlik hizmetleri ve yüzlerce zayıfla yüzleşmenin ardından, onlarca ölü ve yüzlerce kişinin yaralanmasına neden oldu (<https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/10/10/>). Savaşın bıkmış Irak yıllardır kronik elektrik ve içme suyu kesintilere maruz kalıyor. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne göre, dünyanın en yozlaşmış ülkeleri listesinde 12. sırada yer alıyor. Resmi raporlar, Saddam Hüseyin rejiminin 2003'teki düşüşünden bu yana yaklaşık 450 milyar dolar kamu fonunun ya da devlet bütçesinin dört katının ve Irak'ın gayri safi yurtiçi hasılasının iki katından fazla kayb olduğunu gösteriyor (<https://arabic.euronews.com/2019/10/03/iraq-all-you-need-to-know>). Ayrıca ekonomik durum gösteriler için güdülerden biridir ve işsizlik oranı gençler arasında %30'a ulaşmaktadır (<https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/10/9/>). Ayrıca, nüfusun %22'si yoksulluk sınırının altında bir düzeye ulaşırken, tüm nesil işlerini kaybetti. Ekonomi nedenlerin yanı sıra gösterilerin siyasi nedenleri de bulunmaktadır. Gerçek siyasi katılım eksikliğinin yanı sıra büyük idari yolsuzluk yaratan kotaların sürekliliğidir. Siyasi sürece layık yeni kişilikler olmadığından, daha çok insanların yorulduğu ve yolsuzluklarına maruz kaldığı eski yüzleri döndürmek gibiydi (2019, ح.م.م.).

Bölgesel olarak İran, Irak'taki gösteriler hakkındaki tutumlarını ifade eden ilk bölgesel ülkeydi. Özellikle de Irak'ta, İran'ın etkisine karşı sloganlar yükselttikten sonra, İran "iki komşu ülke arasındaki ilişkileri baltalamayı amaçlayan bir komplo" olarak değerlendirdi. Irak'lı bazı yetkililer, İran düşmanlarının gösterilerin arkasında olmakla suçlayan bir dizi açıklama ve

pozisyonda bulundular. Bazı İranlı yetkililere göre bu gösterilerin arkasında İngiltere, ABD ve Suudi Arabistan'ın olduğunu ve uzun bir süredir Irak'ta Irak-İran ilişkilerini bozmaya çalıştıklarını açıkladılar (2019 م٢٠١٩). Yapılan bu gösterilerin sonucunda ve halka verdiği vaatleri yerine getiremeyen Başbakan Adil Abdül Mehdi istifasını sunmak zorunda kaldı. Yerini eski İstihbarat Başkanı olan Mustafa el-Kazimi, parlamento üyeleri tarafından seçilip Irak'ın Başbakanı olarak göreve başladı. el-Kazimi, protestocuların taleplerini, ekonomi iyileştirmek, yolsuzlukla mücadele etmek ve işsizliğe son vereceği gibi bir sürü vaatte bulundu (<https://www.alaraby.co.uk/>).

B) DAEŞ

Aslında IŞİD, bölgenin koşulları ve politikaları nedeniyle düzenli olarak çoğalan Vahhabi hareketinin bir alt kümesidir. IŞİD'in ana ideolojisi Vahhabizm'dir ve entelektüel yaklaşımlarında orijinal İslam'a ve doğru selefine dönmeleri gerektiğine inanırlar. Bu grup; Şii dinini ve hatta İslam'ın başlangıcından sonra ortaya çıkan tüm dinleri, bir tür sapkınlık olarak görüyor ve onları tarihsel misyonları olarak yok etmek amacıyla cihadı düşünüyor (Sadeghy, Maraby, Eksa, 2017: 149). Batı'yı ana düşmanı olarak gören El Kaide'nin aksine IŞİD, Şiilere odaklanmıştır ve İran ile düşmanlıkları çok açıktır. Irak'ta IŞİD'in babası olarak bilinen eski El Kaide komutanı Ebu Musab el-Zerkavi'ye göre, Haçlılarla savaşmak yerine Şiilerle yüzleşmek tercih edilir. Ayrıca el-Zerkavi bir konuşmasında; "Irak'ta dört grup düşmanımız var, Amerikalılar, Kürtler, Irak hükümeti ve Şii halkı. Şiilerin dini, siyasi ve askeri derinliklerini hedeflersek onlar da kışkırtılacak ve ne kadar vahşi olduklarını Sünnilere gösterecekler. Bu planda başarılı olursak, cahil Sünnileri bu grup hakkında bilgilendirebiliriz," açıklamasını yapmıştır (Moradi, Simbar,2017: 38).

Irak Çalışma Grubu, Suudi Arabistanlı üst düzey elitlerin, Sünni isyancıları finanse ettiği sonucuna vardı ve bir Iraklı yetkili, Suudi Arabistan'dan yaklaşık 25 milyon dolarlık fonun, Rus uçaksavar füzeleri gibi silah satın almak için kullanan en iyi Sünni din adamına gittiğini savundu. Başbakan olarak görev yaptığı sırada, Nuri al-Maliki sık sık Suudi Arabistan'ın Irak'taki terörizmi ve cihat - seleftist grupları desteklediğini iddia etti (Mansour, 2018, 2). Ağustos 2005 itibariyle, yaklaşık 352 Suudi'nin Irak'a başarılı bir şekilde girdiği düşünülmektedir (ve ilave 63'ü sınırda Suudi güvenlik servisleri tarafından durdurulmuştur). Bunlardan 150'sinin aktif olduğu, 72'sinin Irak'ta aktif olduğu El-Kaide derlenmiş listelerinden bilindiği, 74'ünün gözaltında olduğu ve 56'sının ölü olduğu varsayılmaktadır (Obaid, Cordesman,2005, 8). Irak terörist gruplarının pek çok üyesi olan Suudilerin vatandaşlığı belirlenmiştir. İstatistiklere göre, krizin başlangıcında yaklaşık 5.000 Suudi vatandaşı Irak'a göndermiş. Verilere göre Suudi Arabistan, yaklaşık 2.500 kişiyle, IŞİD'i oluşturan ülke sayısında Tunus'tan sonra ikinci sırada yer alıyor (Hedayeti Shahidani, Morady Kellardeh,2017: 102).

IŞİD'in yeniden canlanması, 2013-14'te yerel El-Kaide şubesinin yükselişine kadar izlenebilir. Irak İslam Devleti adı altında kurulan, daha sonra Irak ve Suriye İslam Devleti (ISIS) veya Levant İslam Devleti (IŞİD) olarak adını değiştirerek, Haziran 2014'te El-Kaide ile ayrıldığı bir kez daha

İslam Devleti olarak yeniden adlandırıldı. (Cigar,2015: 4). Genel olarak Selefi-Vahhabi ideolojiyi benimsemiş radikal eğilimli bir örgüt olan DAESH, birçok farklı ülkeden gelen radikal savaşçının katılımıyla kısa sürede büyümüş ve bölgede önemli bir toprak parçasını kontrolü altına almıştır. Özellikle Şii halka ve yakaladığı Batılılara karşı uyguladığı işkence ve infazlar sayesinde bir anda tüm dünyanın dikkatini üzerine çeken ve bu uygulamaları sayesinde bölgede büyük bir korku yaratan DAESH, kontrolü altında tuttuğu bölgedeki petrol kaynakları sayesinde de önemli gelirler elde etmektedir (Deniz,2016:140). IŞİD'in 2014'te Musul'dan bir Halifelik ilanına yol açan ani toprak genişlemesi, Irak devletinin bütünlüğü ve karakterine temel bir meydan okuma olmuştur. Irak ordusunun dağılması ve IŞİD'in batıdaki Irak'ta birçok Sünnî tarafından kabul görmesi, Irak devlet kurumlarının yetki ve kabiliyetindeki derin başarısız olduğunu göstermiştir (Lynch and Siddhartha Patel,2019: 4).

2014 yılında Sünni aşiretlerinin Maliki hükümetine karşı yaptıkları protesto sırasında etkinliğini arttıran DAESH, 2015 yılında da Irak iç siyasetini şekillendirmeye devam etmiştir. 10 Haziran 2014 tarihinde Musul'un Irak güvenlik güçlerinden çıkarak DAESH'in kontrolüne geçmesi, bunun yanında Anbar vilayetinde ele geçirilen çok sayıda şehir, Irak iç politikasını önemli ölçüde etkilemiş ve Suriye-Irak sınırının ortadan kalkmasına sebep olmuştur (Kalaycı, Gürler,2015: 35). İran, Irak Merkezi Yönetimini IŞİD'da karşı desteklemiştir. IŞİD'in Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmesi, sonrasında Bağdat ve diğer önemli şehirlere yönelmesi, İran için IŞİD tehdidini yaşamsal bir durum haline getirmiştir. Çünkü, Şii imamların kutsal yerleri ve türbelerinin birçoğunun Irak'ta bulunması, Şiiiler için Irak'ta önemli olan Necef, Kerbela ve Samarra gibi kentlerin varlığı, IŞİD'in buralara zarar verme tehdidi İran'ın IŞİD'i öncelikli sorun olarak görmesine neden olmuştur (Karakaya,2020: 96). Diğer taraftan Tahran'ın, Anbar vilayeti gibi Sünni ağırlıklı bölgelerin DEASH tarafından ele geçirilmesine göz yumduğu ve daha çok Şii ağırlıklı kentleri savunduğu iddia edilmektedir. Eylül 2014'te Kürt ve Şii kuvvetleri, İran'ın desteğiyle DAESH'i Amerli ve Süleyman Beg kasabasından çıkartmayı başarmıştır. İran ayrıca, Irak ordusu ve Kürtlerle ortak operasyon merkezleri kurarak istihbarat, haberleşme ve genel anlamda ise savunma alanında iş birliğini arttırmaya çalışmıştır (Tamer,2017:175).

C) Haşdi Şabi

Haşdi Şabi, IŞİD'i püskürtmek için gönüllülerin ve milislerin kitlesel seferberliğine verilen terimdir. Kökeni, Maliki'nin ikinci döneminin son aylarına ve Haziran 2014'te Musul'un İslam Devletine düşmesinden önce tarihleniyor, ancak Ayetullah Sistani'nin Iraklıları IŞİD'e karşı güvenlik hizmetlerinde gönüllü olma çağrısında bulduktan sonra ivme kazandı (Haddad,2016: 12). Ayetullah Sistani'nin yardımcılarında Abdül Mehdi el-Kerbelaî, Kerbela'daki Cuma namazlarındaki fetvaları okudu ve Ayetullah Sistani şöyle diyordu; "Irak ve halkının karşı karşıya olduğu tehlikelerin doğası, ülkenin, halkının, vatandaşlarının onurunun ve kutsal yerlerinin savunulmasını gerektirir. Bu nedenle, silah taşıyabilen ve teröristlerle savaşabilen, ülkelerini, halkını ve kutsal yerlerini savunan tüm vatandaşlar bu kutsal hedefe ulaşmak için gönüllü olmalı

ve güvenlik güçlerine katılmalıdır” (Knights, Malik, Al-Tamimi,2020: 3).

“Haşdi Şabi” gücü Irak ve hatta direniş çerçevesinde Lübnan’daki Hizbullah, Yemen’deki Ensarullah ve Filistin’deki Hamas ile Irak’ta en güçlü askeri, popüler ve ideolojik güç olarak kabul edilebilir. Irak’taki askeri ve güvenlik gelişmelerin merkezinde olarak, özellikle IŞİD’e karşı mücadele halindedir (Afshon, Abdolhossein,2018: 42). Haşdi Şabi, Irak’ta İran’ın desteğini alan binlerce milis güç için resmi bir çerçeve oluşturmaktadır. Söz konusu milis güçler arasında İran’da, 1980’li yıllarda kurulan ve aynı zamanda Haşdi Şabi’nin genel komutanı olan Hadi el Amiri liderliğindeki Bedir Tugayları ve Sadr hareketine bağlı Mehdi Ordusundan ayrılan Kays el-Hazeli liderliğinde, 2007 yılında kurulan Asaib Ehlul Hak hareketinin yanı sıra irili ufaklı 76 grup bulunmaktadır. Bu grupların en güçlüleri ise şunlardır: Bedir Tugayı, Ketaib Hizbullah, Asaib Ehlihak, Ketaib İmam Ali, Ketaib Seyidü’l Şuheda, Ali Ekber Tugayları, Firkat’ül Abbas el-Kitaliyye, Seraya el-Hurasani, Ensar el-Merceiyye Tugayları, Seraya Aşura, Seraya el-Akide, Seraya el-Cihad, Feylek el-Karrar, El- Muntazar Tugayları ve Ketaib Seyyid’ül Şuheda. Haşdi Şabi adı altında toplanan bu milisler İranlı komutanlar tarafından eğitilip, silahları İran’dan gelmektedir. Böylece İran’ın siyasi nüfuzu silahlı güçler vasıtası ile daha da artmaktadır (Doğan,2016:6).

Suudi Arabistan bu duruma karşı çıkmış ve birçok Suudi Arabistanlı yetkili, Haşdi Şabi hedefinin Irak’ta istikrarı sağlamak yerine güvenliği bozmak olduğunun altını çizmiştir. Samer es-Sabhan, o dönemin Suudi Arabistan’ın Bağdat Büyükelçisi, Bağdat’tan Haşdi Şabi milis güçlerini eleştirerek açıkça bu milis güçlerin İran tarafından desteklendiklerini, Irak’ta mezhepsel ayrımcılığı körüklediğini ve Irak toplumu tarafından kabul edilmeyen bir milis gücü olduğunu belirterek Riyad’ın Haşdi Şabi Heyeti’ne karşı tutumunu açıkça ilan etmiştir (Omar,2018:224). Üst düzey bir Suudi politikacı bunu şöyle açıklar; “İran’ın hedefi kaos yaratmak ve ülkeyi istikrarsızlaştırmaktır. Suudi Arabistan buna yanıt olarak bir akıl stratejisi izlemektedir. Bu devleti güçlendirmeye ve vatandaşları arasında vatanseverliği teşvik etmeye çalışıyoruz. İran müdahalesini ortaya çıkarmak için mezhepsel çatışmayı ortadan kaldırmaya çalışıyoruz,” ifadesini kullanmıştır (International Crisis Group,22 May 2018, 2). Ayrıca Suudi Arabistan’ın Bağdat Büyükelçi El-Sabhan Irak’ı daha önce Felluce operasyonları sırasındaki mezhep savaşında Iraklıları “yakmak için” İranlı terörist figürleri kullanmakla suçlamıştı.

El Sabhan; İran, Kudüs Gücü komutanı Kasım Süleymani’nin, Felluce’deki savaş cephelerine katılımından bahsediyordu. Büyükelçinin açıklamaları Irak Dışişleri Bakanlığı’nı kızdırdı. Irak Dışişleri Bakanı İbrahim El-Caferi yaptığı açıklamada, Suudi büyükelçisinin eylemlerini; “içişlerine müdahale,” olarak değerlendirirken; “yaptığı şeyin büyükelçi rolüyle hiçbir ilgisi olmadığını,” belirtti. Irak hükümeti, Suudi Arabistan Krallığı’ndan, Bağdat’ın mezhepçiliği körüklediği, Irak işlerine müdahale ve diplomatik normların ihlali olarak gördüğü açıklamalarından sonra Bağdat büyükelçisini Thamer Al-Sabhan’ı değiştirmesini istedi (https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2016/08/160828_iraq_saudi_ambassador).

Irak Temsilciler Meclisi, 26 Kasım 2016'da Haşd el-Şabi Kanununu kabul etti. Kanuna göre, Haşd el-Şabi bağımsız bir askeri oluşum ve Irak silahlı kuvvetlerinin bir parçası olacaktır. Silahlı Kuvvetler Başkomutanı ile ilişkilidir ve bir komuta zincirinden oluşacaktır. Bu oluşum yaş ve sertifika gereklilikleri dışında, askeri yasalara tabidir ve üyeleri orduya benzer maaş ve ödeneklerden yararlanır (Yukarı Demic,2016). Ayrıca, 2019 yılında Irak Başbakanı Adil Abdül Mehdi döneminde Haşd el-Şabi kanunu çıkartıldı. Söz konusu kanunu gereğince tüm Haşd el-Şabi oluşumlarını Irak silahlı kuvvetlerine ekleme kararı aldı. Hem şehir içi hem de şehir dışındaki karargâhlarını kapatmak ve herhangi bir siyasi örgütle olan bağlantısının kesilmesine işaret etti. Irak Başbakanı'nın kararnamesi, silahlı grupların düzenli güçlere entegrasyonunu öngörüyordu. (https://arabic.sputniknews.com/arab_world/201907011042071453).

D) Ekonomik Rekabeti

2003'ten sonra İran vakıfları, İran'ın Irak'ı kazanma çabalarının bir parçası olarak, güney ve orta Irak'ta hastaneler, klinikler ve okullar inşa edilmesine yardımcı oldu (Eisenstadt, Knights, and Ali,2011: 12). Irak'ın batısında Anbar ilinden güneyde Muthanna'ya kadar uzanan yaklaşık 812 km'lik Suudi Arabistan ile bir kara sınırına bağlıdır (304:2018 م.مظاك، ن.وع.دب.ع). Öte yandan İran ile Irak arasındaki sınır, kuzeydeki Irak-Türk sınır noktasından 1200 km kadar, Shatt al-Arab'ın Basra Körfezi ile bulunduğu noktaya kadar uzanıyor (95: 2006، دم.ح.أ). İran ile Irak arasındaki yolcuların ve basit eşyaların taşınmasında kullanılan diğer küçük sınır kapılarına ek olarak 9 adet ticari geçit sınır kapısının bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Basra Valiliği'nde (güney) Shalamchah Geçidi, Kut Valiliği'nde Zarbatiyah, Kut Valiliği'nde Munthiriya, Diyala'da (ortada) Pervez Khan ve Erbil'de Juman'dır (<https://www.shafaaq.com/ar>). İran'ın 371 km uzunluğundaki Kirmanşah Eyaleti, ticari olarak aktif olan 6 sınır çıkışı üzerinden Irak'a katılıyor. İran petrol dışı mal ihracatının yarısını sürekli Irak'a ihraç ederken, yılda 2 milyar dolardan fazla mal Irak'a ihraç ediliyordu (<https://www.aremnews.com/news/world/2270479>). Ayrıca Irak, Suudi Arabistan ile Arar olmak üzere 1 kara sınırı geçişine sahiptir (305:2018 م.مظاك، ن.وع.دب.ع), ancak Irak, Suudi Arabistan arasında birkaç geçit sınır kapısı kapalıdır.

Ticaret, Krallığın akıcı olarak İran'ı sınırlayabileceği bir arenadır. İran, 2003 yılından bu yana Irak'ın ithal mal pazarına hâkim oldu. 2017'de İran Irak'a 12 milyar dolarlık mal ihraç etti. İran 2025'e kadar ikili ticareti iki katına çıkarmaya çalışırken, Suudi Arabistan İran'ın ekonomik etkisini engellemeye çalışır. Komşular arasındaki artan ekonomik entegrasyon ve ticaret bağlantılarının önceliğini vurgulamak için Riyad, Ağustos 2017'de Arar sınır kapısını Irak ile yeniden açtı. Dahası, Krallık özel sektör şirketlerini Irak'a girmeye teşvik eder. Riyad'ın bir sonraki adımı, iki komşu arasında birbirini tamamlayan karşılıklı bağımlılıklar kurma gözüyle sınır ötesi yollar ve altyapı geliştirmeyi içeriyordu. İran'ın 2003 yılından bu yana yaptığı gibi Irak'a altyapı ve yol inşa etmek ticaret bağlarını artıracak ve sonunda ilişkileri güçlendirecektir (Mansour,2018: 2).

Her iki komşu da Suudi-Irak Koordinasyon Konseyi'nin kurulması, geçen yüzyılın dörtte birinden

fazla bir süre geçtikten sonra “Arar” geçişinin açılması, Bağdat ve Riyad arasındaki uçuşların başlatılması ve Suudi şirketlerinin 60’tan fazla şirket dâhil olmak üzere Bağdat Uluslararası Fuarı’na katılımıyla başlayarak birbirlerinden yollarını kaybetti. İki ülke arasındaki sınırlar uzundur ve para ve silah akışı kontrol edilemez. Bu, Suudileri, Suudi Genelkurmay Başkanı Abd al-Rahman bin Saleh’i 21 Temmuz 2017’de Iraklı mevkidaşı Othman al-Ghanmi ile İslam Devletine karşı savaşında Irak’ın güvenlik sorunu ve desteği hakkında görüşmek üzere Bağdat’a göndermeye teşvik etti. O zaman, iki ülke arasında istihbarat bilgisi alışverişi için ortak bir güvenlik merkezi açılması kararlaştırıldı (<https://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2018/11/18>). Irak hükümeti Bağdat’ın güneyinde Necef’te bir Suudi konsoloslugu açmayı kabul etti. Karar, düzenli bir hükümet oturumu sırasında geldi ve bu sırada Suudi Arabistan’ın Dammam şehrinde bir Irak konsoloslugu açmayı kabul etti. Riyad, Iraklılara giriş vizesi vermek, Hac ve Umre mekanizmalarını hızlandırmak amacıyla ilk hafta Bağdat’taki ilk konsoloslugu açar (<https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/4/10/>).

Irak Başbakanı Adil Abdül Mehdi, ticaret heyetlerinin iki ülke arasında ileri geri hareket etme sürecine ek olarak, büyük bir resmi ve ticari heyetin başında 17 Nisan’da Riyad’a resmi bir ziyaret başlatır. Irak ve Suudi Arabistan arasındaki bu yakınlaşma jeopolitik ilişkinin mezhep çatışmasının üstesinden geldiğinin önemli bir işaretidir. Suudi Arabistan Irak’ta, İran ile rekabet etmenin en ihtiyatlı stratejisinin askeri veya siyasi bağlardan ziyade ekonomiye odaklanmak olduğunu anlıyordu. Iraklıların yaşadıkları sıkıntılardan biri de elektrik kesintisidir. Suudi Arabistan yakında elektrik ve doğal gaz sağlama vaadini yerine getirirse, özellikle Irak’ın güneyinde bulunan ve Arabistan’ın sınırına yakın olan Basra’da ve diğer bölgelerde birçok krizden kaçınabileceklerdi. Elektrik eksikliğinin Iraklıları, hükümetleri hakkında, en çok rahatsız eden şey olduğu belirtilmelidir. Yolsuzluk ve kötü yönetim nedeniyle sık sık yaşanan kesintilerden sorumlu tutuyorlar. Irak’ın ana tedarikçisi olan İran aniden elektriği kesmesi üzerine gösteriler Basra’da geçen yazdan beri devam etmektedir (<https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/4/18/>).

İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, 2013’te göreve başlamasından bu yana ilk üç günlük Irak ziyareti için Bağdat’a geldi. Ruhani daha sonra iki ülke arasındaki siyasi, ticari ve enerji ilişkilerinin gücünü yeniden teyit eden Başbakan Adil Abdül Mehdi ile bir araya geldi. İran cumhurbaşkanlığının resmi sayfası, Hasan Ruhani ve Irak Başbakanı Adil Abdül Mehdi’nin Basra ve Şamchah aracılığıyla Irak ile İran arasında bir demiryolunun açılmasını içeren iki ülke arasında beş mutabakat anlaşması imzaladığını yayınladı. Buna ek olarak iki ülke arasındaki tüccar ve sermayenin sıklığını kolaylaştırma ve petrol ve ticaret anlaşmaları imzalandı. Ruhani’nin ziyaretinin, özellikle enerji ithalatı alanında komşuyla olan ilişkileri sınırlandırmak için Bağdat üzerindeki Amerikan baskısı üzerine geldiğini belirtti. Bağdat’taki hükümet kendisini iki düşman müttefiki arasında sıkışmış buldu ve İran’a karşı yaptırımlar yürürlüğe girdiğinde ABD’den geçici bir muafiyet elde etmeyi başardı (<https://www.dw.com/ar/>). Abdül Mehdi’nin Kasım 2019’daki istifası ve Irak’ta ortaya çıkan geçiş dönemi, Suudi-Irak bağları için yeni bir belirsizlik dönemi açıyor. ABD’li yetkililer, üst düzey Suudiler ve Iraklılar arasında Körfez Araplarının

Irak hükümetiyle ilişkilerini güçlendirmede önemli olan resmi ziyaret alışverişlerini övdü. İki ülke arasındaki sınır geçişleri yeniden açıldı, ancak bugüne kadar Suudi Arabistan ve diğer KİK ülkeleri Irak'ı istikrara kavuşturmak için önemli yeni ekonomik veya güvenlik yardımı veya yeni borç tahliye girişimleri sunmadı. Suudi yetkililer uzun zamandır Irak'taki İran bağlantılı Şii milis gruplarının güçlendirilmesini kuşkuyla gördüler (Blanchard,2020: 37).

SONUÇ

Irak, Orta Doğuda farklı etnik ve mezhep gruplarından oluşan bir ülkedir. Bu ülke 1921'de kurulduktan sonra farklı iç problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu problemlerden birisi de her zaman olduğu gibi mezhep konusu olmuştur. 2003'ten sonra Irak'ta Saddam'ın devrilmesi, bu ülkede yeni bir iç çatışmaya zemin hazırlamıştır. Bu iç çatışma, İran ve Suudi Arabistan'ın da müdahalesiyle yeni bir boyuta çevrilmiştir. Özellikle Maliki döneminde Şiiler daha da güçlenmiş ve İran'ın Irak üzerinde etkisi giderek artmıştır. Yeni Irak'ta üstün bir konuma sahip olan Şii gruplar, çoğunluğa sahip olduklarından dolayı siyasi güçten daha fazla pay almaya ve hükümette baskın grup olarak ülkede güvenlik ve istikrar sağlamaya çalışmışlardır. Sünni gruplar, Irak'ın yeni siyasi yapısındaki Şiilerin hâkim olmalarını ve kurumsallaşmasını önlemek için çeşitli araçların kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Böylece, bölgesel aktörlerin amaç ve çıkarlarındaki çatışmalar ve farklılıklar Sünni ve Şii grupların uzlaşmalarını zorlaştırdı.

Suudi Arabistan, İran'ın Şii tehlikesi olarak gördüğü için kendi stratejisiyle İslam Devrimi'nin değerlerinin ve söyleminin İslam dünyası üzerindeki etkisini kontrol etmeye çalışmaktadır. Bu yüzden de Irak'taki siyasi süreçte yer almak istemelerinden dolayı, bazı radikal gruplara destek vererek İran'a karşı güç dengesi kurmak yönünde adımlar atmıştır. Bu iki bölgesel güçlerin 2003'ten sonra Irak'taki çıkar rekabetleri sonucunda Irak'ın iç ve dış politikasını olumsuz etkilemiştir. Nitekim bu iki ülkenin Irak'ın iç işlerine müdahale etmeleri de siyasi istikrarsızlığın artmasına neden olmuştur. Bu siyasi istikrarsızlığın ve otoritenin zayıf olmasının getirdiği sonuçlardan birisi, 2014 yılında IŞİD terör örgütü Irak'ın bir kısmını işgal etmesine yol açmıştır. O dönemde IŞİD'in Irak'ta güçlenmesinin karşısına geçilmesi için Şii merci Ayatullah Ali Sistani; cihat fetvasıyla IŞİD'le savaşmak üzere İran destekli, Haşd Elşabi güçleri kurulmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Suudi Arabistan, İran'ın jeopolitik nüfuzunun önüne geçmek için bu defa ekonomik çatışmasını başlatarak yeni bir rekabet zemini hazırlamıştır. Bu iki ülkenin Irak'ta farklı alanlarda yürüttükleri çıkar rekabetleri, günümüze kadar devam ederek Irak'ın ekonomik, siyasi ve güvenlik istikrarsızlıklarına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Afshon, Toraj., Abdolhossein, Allahkaram. (2018). Comparison and Conflict of US- Hashd al-Sha'bi Security Approach in Iraq; Procedure and Perspective, *Quarterly Studies of International Relations*, 11(42), ss.41-72.
- Akdoğan, İsmail. (2017). Gerilim ve Yumuşama Kısılcığında Suudi Arabistan-İrak İlişkileri, *Orta Doğu Analiz*, 9 (79), ss.55-57.
- Bade Ziyaret Liriyad.. Es-sadır Yutaliip Bidemiç El-Hşd Eş-Şabi Bi-kuvvat El-hukumiyye, 4 Ağustos 2017, DW, <https://www.dw.com/ar/>. (Erişim Tarihi:12.04.2020)
- Bayat, Mohsen., Taheri, Ebrahim., Zolfaghari, Mehdi. (2018). Explaining Relationship between Islamic Identity and Iran Security Policy with Documentary Analysis Method, *Journal of Strategic Research of Politics*, 6(54), ss.215-243.
- Blanchard, Christopher. (2020). Saudi Arabia: Background and U.S. Relations, Congressional Research Service, RL33533: Version 83.
- Chapman, Bert. (2011). *Geopolitics: A Guide to the Issues*, California: ABC-CLIO, LLC.
- Cigar, Norman. (2015). *Iraq's Shia Warlords And Their Militias: Political and Security Challenges and Options*, U.S. Army War College Press.
- Coicaud, Jean-Marc., Wheeler, Nicholas. (2008). Introduction: The Changing Ethics of Power Beyond Border, Jean-Marc Coicaud & Nicholas J. Wheeler (ed), *National Interest and International Solidarity: Particular and Universal Ethics in International Life*, United Nations University, Tokyo, ss.1-25.
- Cohen, Saul Bernard. (2015). *Geopolitics: The Geography of International Relations*, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Çelikpala, Mitat. (2005). Geçmişten Günümüze Vazgeçilemeyen Kavram: Ulusal Çıkar, H.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), ss.439-461.
- Definition of Geopolitics, Cambridge Dictionary, available at. (Erişim Tarihi:20.04.2020) <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/geopolitics>.
- Demmke, Christoph., Paulini, Maros., Autioniemi, Jari., Lenner, Florian. (2020). *The Effectiveness of Conflict of Interest Policies in the EU-Member States*, European Union: Brussels
- Deniz, Yıldırım. (2016). Ortadoğu'daki Çatışmalara Devletlerin ve Devlet Dışı Aktörlerin Etkileri, *Tesam Akademi Dergisi*, 3(1), ss.129-149.
- Doğan, Soner (2016). Düşmandan Piyon Devlete: İran'ın Irak'a Nüfuzu, İNSAMER, Araştırma 31.
- Dodds, Klaus., Kuus, Merje and Sharp, Joanne. (2013). Introduction: Geopolitics and its Critics, Klaus Dodds, Merje Kuus and Joanna Sharp. (eds). *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics*, New York: Ashgate Publication.
- Duman, Bilgay (2017, Eylül-Ekim). İran'ın Irak Politikası ve Temel Dinamikler, *Orta Doğu Analiz*, 9(82), ss.59-61.
- Eisenstadt, Michael., Knights, Michael and Ahmed Ali. (2011). *Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach*, Washington: Washington Institute for Near East Policy.
- Flint, Colin. (2006). Introduction to Geopolitics, New York: Taylor & Francis.
- Gasemi, M. A. (2010). Efficient Actors in Future Iraq: Interests and Scenarios, *Strategic Studies Quarterly*, 13(1), 48.
- Haddad, Fanar. (January 2016). *Shia-Centric State-Building and Sunni Rejection in Post 2003 Iraq*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

- Hafeznia, M.R. (2006). *Principles and Concepts of Geopolitics*, Iran: Papoli Press.
- Hasan Al-Qarawee, Harith. (2014). *Iraq's Sectarian Crisis: A Legacy of Exclusion*, Washington: The Carnegie Middle East Center.
- Hedayeti Shahidani, Mehdi., Morady Kelardeh, Sajad. (2017). Explaining the Foreign Policy of Saudi Arabia vis-à-vis the Excommunicative Terrorism in Iraq and Syria, *Quarterly Political and International Scientific and Research*, 9(30), ss.89-134.
- Kalaycı, Rıdvan., Gürler, Recep Tayyip. (2014). Irak 2014, Muhittin Ataman ve Kemal İnat (Editörler), *Ortadoğu Yıllığı 2014*, Açılım Kitap, ss.11-37.
- Kalaycı, Rıdvan., Gürler, Recep Tayyip. (2015). Irak 2014, Muhittin Ataman ve Kemal İnat (Editörler), *Ortadoğu Yıllığı 2015*, Açılım Kitap, ss.29-57.
- Karakaya, İskender. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD ile Mücadele Politikaları, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), ss.92-108.
- Khani, Mohammad Hasan. (2010). Ethics and Interest in International Relations, *Journal of Political Knowledge*, 6(1), ss.5-24.
- Knights, Michael., Malik, Hamdi and Aymenn Jawad Al-Tamimi. (2020). *Honored, not Contained the Future of Iraq's Popular Mobilization Forces*, Washington DC: The Washington Institute for Near East Policy.
- Kinninmont, Jane., Stansfield, Gareth. and Sirri, Omar. (July 2013). *Iraq on the International Stage*, London: Chatham House (The Royal Institute of International Affairs).
- Lanckester, Tim. (2007). Conflict of Interest: A Historical and Comparative Perspective, <https://www.google.com/>
- Lynch, Marc and Siddhartha Patel, David. (2019). Religion, Violence, and the State in Iraq, *The Project on Middle East Political Science (POMEPS) Studies* 35, Washington.
- Malmgren, Pippa. (2015). *Geopolitics for Investors*, New York: The CFA Institute Research Foundation.
- Mansour, Renad. (November 2018). Saudi Arabia's New Approach in Iraq, Center for Strategic & International Studies, Middle East program. www.csis.org/mideast. (Erişim Tarihi:02.04.2020)
- Meier, E.C., Rossmanith, R. & Schäfer, H.U.(eds.) (2005) *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik: Deutschland in einem veränderten internationalen Umfeld*, 5th edn. E.S. Mittler, Hamburg.
- Metea, Ileana-Gentilia. (2020). National Interest, Terminology and Directions of Approach, *International Conference Knowledge-Based Organization Vol. XXVI, No 1. Romania* ss.75-79.
- Moradi Kelardeh, Sajad., Rouhi Dehbaneh, Majid., Simbar, Reza. (2017). Identity Ideas and Explaining Saudi Arabia's Foreign Policy about Iraq, *Quarterly Political Strategic Studies*, 6(21), ss.197-223.
- Moradi, Sajad., Simbar, Reza. (2017). Iraq's social gaps and its effects on Islamic Republic of Iran foreign policy with a Focus on the Crisis in 2014, *Journal of Political sociology of Islamic world*, 4(9), ss.29-52.
- Morady Kelardeh, S. (2017). Specify of Saudi Arabia's Foreign Policy toward Excommunicative Terrorism in Iraq and Syria, *Political International Researches Quarterly*, 9(30), ss.89-116.
- Niakoe, Seyyed Amir and Sotoudeh, Ali Asghar. (2016). The strategy of Saudi Arabia against the Islamic revolution in the civil wars of Syria and Iraq, *A Quarterly Scientific – Research Journal on Islamic Revolution*, 4(17), ss.95-110.
- Obaid, Nawaf & Cordesman, Anthony. (2005). Saudi Militants in Iraq: Assessment and Kingdom's Response, Center for Strategic and International Studies, <http://www.csis.org>. (Erişim Tarihi:09.04.2020)

- Omar, Muwafaq Adil. (2018). Suudi Arabistan-İran İlişkileri Bağlamında Ortadoğu'nun Güncel Sorunları, *ANKASAM/Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), ss.203-243.
- Özev, Muharrem Hilmi. (2016). İran-Suudi Arabistan İlişkileri, 1932-2014, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 66(1), ss.83-104.
- Öztürk, Hüseyin. (2016, Aralık). Suudi Arabistan'ın İran Politikasına Realist Teori Çerçevesinde Bir İnceleme, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- Öztürk, T. (2013). İşgalin 10. Yılında Irak: "ABD'nin Çekilmesi Sonrası Irak'ın Dâhili ve Harici Siyaseti", TASAM Stratejik Rapor NO: 49, 20.
- Peters, Anne. (2012). Conflict of interest as a cross-cutting problem of governance, Anne Peters and Lukas Handschin. (ed), *Conflict of Interest in Global, Public and Corporate Governance*, Cambridge University Press, Cambridge, ss.3-39.
- Rosenau, James. (1969). Intervention as a Scientific Concept, *The Journal of Conflict Resolution*, 13(2), ss.149-171.
- Sadeghy, Seyyed Shamsadin., Maraby, Mehry., Eksa, Narges. (2017). Islamic Republic of Iran and Iraq: The Landscape of Strategic Alliance, *International Relations Research*, 6(22), ss.129-162.
- Salehi, Javad., Razavi, Seyyed Kazem. (2017). National Interests in Theoretical Perspective, *Journal of Political and International Researches*, 8(30), ss.125-149.
- Sharifi Tarazkahi, Hosain., Piri, Heidar. (2013). The Vital National Interest in the Light of International Judicial Procedure (Jurisprudence), *Journal of Public Law Research*, 14(38), ss.9-37.
- Srouf, Maged. (2018). How Did Saudi Arabia's Policy towards Iraq Change in the Past Few Months?, Euro-Gulf Information Centre. https://dfc81d0a-7e5a-4387-8fb9-37f328cfd34.filesusr.com/ugd/12afd7_a85a7988cd9441f1b334ca06fadecc75.pdf (Erişim Tarihi:13.04.2020)
- Şahin., Mehmet., Seyedi Asl, Seyedmohammad. (2020). İran Dış Politikasında Kamu Diplomasinin Kullanımı, *Ortadoğu Etütleri*, 12(1), ss.154-181.
- Şahin, Mehmet ve Doğan, Hatice (2016). G-20'nin Arap Üyesi: Suudi Arabistan, *Akademik ORTA DOĞU*, 11(1), ss.29-57.
- Tamer, Cenk. (2016). Türkiye ve İran'ın Irak'ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), ss.103-118.
- Tamer, Cenk. (2017). 2011 Sonrası İran'ın Irak Politikası, *ANKASAM/Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), ss.172-198.
- Torabi, M., Shirkhani, A., Hooseyni Kuhsari, R. (2015). İraçî Shiites after 2003: Shia Position in Iraq's new Political Structure, Iran, Qom: Majma Al Dakaair Al İslamyah, 248.
- Tovy, Tal. (2015). *The Changing Nature of Geostategy 1900-2000: The Evolution of a New Paradigm*, Alabama: Air University Press.
- Yıldız, Tunahan. (2019). İraklılık Kimliği: İrak'ta Kimliğin Alternatif Tarihi, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(1), ss.169-202.
- International Crisis Group. (22 May 2018). Saudi Arabia: Back to Baghdad, Middle East Report, N 186.
- https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2016/08/160828_iraq_saudi_ambassador
- (Erişim Tarihi:21.02.2020)
- https://arabic.sputniknews.com/arab_world/201907011042071453. (Erişim Tarihi:25.03.2020)

<https://www.aljazeera.net/news/arabic/2018/5/22/>. (Erişim Tarihi:15.03.2020)

<https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/4/18/>. (Erişim Tarihi:26.02.2020)

<https://arabic.cnn.com/middle-east/2017/08/01/muqtada-al-sadr-visit-saudi-results>.

(Erişim Tarihi:09.03.2020)

<https://arabic.euronews.com/2019/10/03/iraq-all-you-need-to-know>. (Erişim Tarihi:05.03.2020).

، قارعلایف تارداظملا عفاود ام <https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/10/9/>

(Erişim Tarihi:04.03.202)

، ءيحي تارتسإلا تاسار دلبل يقارعلایف زكرملا ، ءيليلحت قرظن : 2019 قارعلایف تاجاچتخا ، دمحم مشاه دلاخ <https://democraticac.de/?p=64017>. (Erişim Tarihi:20.03.2020)

، نيره اظنملا ءلتق ءبساحمب مدوعو ديدج تبت عراشلأ ءئدعت لواحي يمظالكلا : قارعلایف <https://www.alaraby.co.uk/>

(Erişim Tarihi:25.03.2020)

، 2003 ماع دعب باهرإلا قراهظومن يف اهرثأو قارعلایف رواج لودض عبل ءيسايسلا دودحلا 2018 ، نوع دبع قوزرم دمحا ، مظاك داوج لالظ 72. ددعلا ، ءيفارغجلأ شوحبلا ءلجم

، ناريا عم ذفانملا حتف ءداعال دادغب نم ارارق رظننتت ىلايد <https://www.shafaaq.com/ar/>. (Erişim Tarihi: 18.03.2020)

، ناريا عم ءيدودح رباعم 7 قلغي قارعلایف <https://www.erenews.com/news/world/2270479>. (

(Erişim Tarihi:10.04.2020)